

YVIRGANGUR

ÁTRÚNAÐARLIGUR SETUR DAGSSKRÁN

Áður var talan í stóran mun um yvirgang sprotnan av hugsjónarligum ella tjóðskaparligum ávum, men seinastu 20 árin er hann í alsamt størri mun vordin átrúnaðarligur.

Danjal av Rana

Tað er als ikki einfalt at skilgreina, hvat yvirgangur er. Ymiskir bólkar hava ofta stóran egináhuga í, at skilgreina yvirgang á ein hátt, ið tænin sínum egna endamáli best. Hetta merkir, at tað eru ymiskar meiningar um, hvat skal roknast sum yvirgangur og hvat ikki. Ein yvirgangsmaður í mínum hugaheimi kann vera ein frælsisstríðsmaður í tínum hugaheimi, til dømis. Vanligasta skilgreiningin er tó nakað soleiðis:

Yvirgangur er skipað nýtsla av harðskapi ella oyðing – ella hóttanum av hesum – av ikki-statligum pørtum móti ikki-stríðandi við tí endamáli at skapa ótta, fáa uppmærkssemi um eitt mál og at ávirka atferðina hjá øðrum enn teimum, sum eru beinleiðis ávirkaði av yvirganginum.

Yvirgangur er eitt slag av harðskapi, eins og geriljakríggi, vápnadur uppreistur og sabotasja, fyri at nevna nøkur. Eitt, sum vanliga eyðkennir yvirgangsátsóknir er tó, at tær hava eitt greitt politiskt mál. Ein treyt fyri, at eitt álop skal nevast fyri eitt yvirgangsálop er, at tað er framt av einum felagsskapi og ikki eini tjóð. Við øðrum orðum, so eru tað ikki-stat-

ligir leikarar, sum fremja yvirgangsálop, tó at mangir yvirgangsfelagsskapir hava fingið stuðul frá stjórnunum í ymiskum londum, so sum Hizbollah úr Iran.

Endamálið við yvirgangi er eittans – at skapa ótta. Málið í sjálvum sær er ikki at spreingja eitt flogfar, at drepa nakrar teknarar ella steðga eini konsert og skjóta frá hond. Yvirgangsálopini spæla ein leiklut í eini størri heild, tað er eitt tól fyri at røkka einum hægri endamáli.

Alfred Hitchcock, meistarin innan ræðufilmar, verður endurgivin fyri at hava sagt, at ræðslan er ikki í sjálvum brestinum, men í varhugan av brestinum (The terror is not in the bang, it is in the anticipation of the bang). Tað er júst hesum, yvirgangskroppar gera sær dælt av. Við at fremja yvirgangsálop loypa teir ótta á fólk, óttan fyri, at hetta kann henda aftur, nær sum helst, hvar sum helst.

Nógvir bólkar royna eisini at nýta yvirgang sum eitt amboð fyri at fáa uppmærkssemi. Eitt stórt yvirgangsálop verður heilt víst endurgivið í øllum heimsins miðlum, og tú fært øll heimsins eygu vend móti tær. Hetta gevur tær góðan møguleika at breiða tín boðskap ella leggja trýst á ávísar myndugleikar.

Tær fyra bylgjurnar

Granskarar tosa nú á døgum um fyra bylgjur av yvirgangi. Frá 1880 til 1920 er anarkistiska bylgjan, sum byrjaði í Russlandi. Fremstu yvirgangsátsóknirnar hesa tíðina vóru avrættingar av stjórnarleiðarum.

Frá 1920 byrjar yvirgangur móti hjálandaveldunum at gerast alsamt vanligari, serliga eftir at sáttmálin í Versailles varð undirskrivaður í 1919. Endamálið var tjóðskaparligt frælsi, málið fyri átsóknunum vóru ofta lögregla og hermenn og yvirgangsátsóknir spældu ein týðandi leiklut í stovnanini av tjóðum sum Írlandi, Ísrael, Kypros og Algeria.

Frá 1955 byrjar bylgjan við vinstravendum yvirgangi. Vietnamkríggið veitti nú íblásturin og vóru tað nú í stóran mun vinstrahallir

felagsskapir, ið fingust við yvirgang. Hesir felagsskapir rændu 700 flogfór upp á 30 ár og vóru eisini kendir fyri at taka gíslar. Eisini gjørdist tað nú alsamt vanligari at gera seg inn á USA og amerikanskar borgarar. Hendan bylgjan byrjaði av álvara at fána burtur eftir at kalda kríggið endaði. Tað skal tó sigast, at seinastu árin er talið á vinstrahallum yvirgangi farið at veksa aftur.

Frá 1979 og fallinum hjá Shahinum í Iran byrjar fjórða bylgjan, sum er átrúnaðarliga bylgjan. Í 1968 var eingin yvirgangsfelagsskapur mettur at hava eitt átrúnaðarligt grundarlag, men í 1995 var umleið helvtin átrúnaðarligir bólkar, og tað er ikki til at dylja yvir, at ein stórur partur av hesum vóru islamskir. Talið av átrúnaðarliga grundaðum

yvirgangsálopum er serliga voksið síðani 2001. Álopið, sum japanska sektion Aum Shinrikyo framdi móti undirgrundsbananum í Tokyo í mars 1995 verður ofta mett sum fyrsta álopið í hesi nýggju bylgjun av átrúnaðarliga grundaðum yvirgangi.

Nýggju átrúnaðarligu yvirgangskropparnir vóru mettir at vera vandamiklari, átsóknirnar deyðiligari, og ikki minst, sannlíkindini at teir nýttu sjálmorðsálop ella hóptýningarvápn væl størri. Gransking vísir tó, at hesar metingar eru ikki heilt sannar. Átrúnaðarlig yvirgangsálop eru ikki meiri deyðilig í sjálvum sær, men hægra talið á álopum ger at fleiri doyggja tilsamans. Hóast átrúnaðarligir yvirgangsfelagsskapir ofta nýta sjálmorðs-átsóknir, so er tað als ikki teirra van-

ligi taktikkur. Hóptýningarvápn eru ikki nýtt enn, í øllum førum ikki síðani Aum Shinrikyo nýtti nervagass í undirgrundini í Tokyo. Harafaturimóti gerst tað alsamt vanligari, at einsamallir persónar loypa á fólk við knívum ella skotvápnum í mannamúgvum. Hugsanin er, at jú minni arbeiðið krevst til fyrireikingarnar, sum til dømis at nýta knív ella skotvápnið heldur enn bumbur, jú minni eru sannlíkindini, at trygdarløgreglan fær frænin av tí, tú gert.

Tað er tíverri líkt til, at yvirgangur fylgir sama mynstrið, sum annað lógloysi. So hvørt, sum myndugleikarnir læra seg at handfara ein trupulleika, broytast fortreytirnar, og yvirgangskropparnir finna nýggjar mátar og hættilar at breiða sín ræðuleika.